

Gonçal López-Pampló, *Primera lliçó sobre l'assaig*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Lleida, Càtedra Màrius Torres, 2023, 141 p., ISBN: 978-84-9191-282-8.

Ramon X. Rosselló, *Primera lliçó sobre el teatre*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Lleida, Càtedra Màrius Torres, 2023, 176 p., ISBN: 978-84-9191-284-2.*

Malauradament, l'assaig i el teatre són gèneres als quals es dedica poca atenció crítica i mediàtica: els llibres que en formen part no solen ser grans *best-sellers* —sobretot si els comparem amb la narrativa— i sovint editorials, mitjans de comunicació i llibreries els agrupen sota categories mixtes, on conviuen amb altres modalitats d'escàs rendiment econòmic, com la poesia, o de limitat —per no dir nul— valor literari, com l'autoajuda. En la literatura catalana, l'assumpte resulta ben paradoxal, ja que comptem amb autors imprescindibles tant en una disciplina com en l'altra, com ara Josep Pla, Maria Aurèlia Capmany, Joan Fuster o Josep Maria Benet i Jornet, per citar-ne només alguns clàssics contemporanis. En conseqüència, és una bona notícia que la nova col·lecció «Primera lliçó», de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat i de la Càtedra Màrius Torres, dedique dos dels seus primers monogràfics a l'assaig i al teatre; després d'un primer volum consagrat a la literatura en general i d'un segon, a Àngel Guimerà, precisament un altre gran autor teatral. Els llibres de Gonçal López-Pampló i Ramon X. Rosselló, tercer i quarts de la sèrie, contribueixen a compensar l'anomalia i serveixen de porta d'entrada, tant a lectors com a investigadors, a aquestes

(*) Vull fer constar que aquest treball s'ha beneficiat de l'ajuda «Atracció de talent» per a la contractació de personal investigador en formació de caràcter predoctoral del Vicerectorat d'Investigació de la Universitat de València.

dues modalitats literàries tan rellevants. La comparació entre tots dos volums, tanmateix, té les seues limitacions evidents: una de les més importants és que, en el cas del segon, l'autor no només analitza un gènere literari, sinó tota una disciplina artística.

Primera lliçó sobre l'assaig, de Gonçal López-Pampló, es planteja com un viatge des de la torre isolada de Michel de Montaigne (1533-1592), creador del gènere, fins a l'actualitat, en què les xarxes socials han desplaçat la premsa escrita i el llibre, mitjans on l'assagista exercia tradicionalment la seua influència intel·lectual. En aquest volum, l'autor corregeix i amplia els seus treballs anteriors, particularment *D'Ors a Fuster. Per una història de l'assaig en la literatura contemporània* (2017). Una de les modificacions que hi destaca és la incorporació de més referències femenines tant en els exemples literaris com en la bibliografia citada, com, per exemple, l'obra d'Irène Langlet, que aporta una visió actual i internacional a la matèria. Això resulta especialment rellevant en el cas de l'assaig, que arrossega històricament una gran indefinició teòrica propiciada, entre altres, per escriptors com Theodor W. Adorno, qui «associa l'assaig amb una mena d'*heretgia*, com si estiguera condemnat a una heterodòxia tan alliberadora com intangible» (López-Pampló 2023: 19-20).

L'autor del volum, en canvi, ofereix una definició clara i sistemàtica de l'assaig a partir de cinc paràmetres operatius: l'escriptura en prosa; el pacte autobiogràfic; el predomini de l'argumentació; la identificació a partir d'uns paratextos, i la funció social d'origen intel·lectual. Algunes d'aquestes coordenades beuen dels coneguts estudis literaris de Philippe Lejeune i Gérard Genette, però l'investigador també hi introdueix perspectives més àmplies, com els estudis sobre el camp literari de Pierre Bourdieu i els treballs de Teun van Dijk sobre l'anàlisi del discurs. Convé destacar que, a més d'aquestes fonts actuals, l'autor té en compte obres clàssiques com la *Retòrica* d'Aristòtil de la qual pren conceptes com l'*ethos* —la imatge que projecta un orador/escriptor, especialment rellevant pel que fa a la funció social i al prestigi de l'intel·lectual.

Aquesta solidesa teòrica li permet bandejar etiquetes difuses amb les quals s'ha relacionat l'assaig anteriorment com «literatura del jo» o «literatura d'idees», que substitueix per conceptes més productius com «assaig deliberatiu» i «assaig divulgatiu» —en concret, el primer fa referència als assajos en què prima la subjectivitat i l'obertura temàtica i, el segon, als que se centren en un tema monogràfic i ofereixen més rigor argumentatiu. En el cas de l'assaig deliberatiu, l'autor cita alguns subgèneres com l'article d'opinió, el dietari o el recull d'aforismes i els relaciona amb grans noms de la literatura catalana com Eugeni d'Ors, Montserrat Roig, o Josep Maria Espinàs —a més dels ja citats Fuster i Pla, que serviran de referència constant durant tot el volum.

López-Pampló també reflexiona sobre les fronteres de l'assaig amb el periodisme, la filosofia, la història o la ciència, als quals dedica un apartat final juntament amb la mencionada autoajuda, la literatura infantil i juvenil, i el còmic. Així mateix, té en compte els textos persuasius anteriors a l'assaig —com els textos judicials i polítics de l'antiguitat clàssica— que poden haver servit com a models, però que no compleixen els paràmetres d'anàlisi anteriorment assenyalats, privatiu de l'assaig literari sorgit al segle XVI i consolidat durant la Il·lustració i la revolució industrial.

Una vegada definit l'assaig i fixades les seues fronteres, l'autor dedica un subapartat a cada un dels cinc paràmetres d'anàlisi assenyalats, els quals comenta amb més o menys exhaustivitat segons el grau de complexitat de cada concepte. D'aquesta manera, mentre que la primera característica «l'escriptura en prosa» es resol ràpidament, la noció de «pacte autobiogràfic» es tracta d'una manera més extensa, ja que l'investigador explica el concepte de Lejeune i el relaciona amb altres com els *mons possibles* de Tomás Albaladejo, o l'*autoficció* genettiana, a més de diferenciar entre el pacte autobiogràfic i l'autobiografia, com a forma de narrativa.

Finalment, López-Pampló ofereix una conclusió que sintetitza les idees principals de l'obra i desenvolupa algunes de les reflexions que se'n deriven. Com a antic editor, l'autor no pot evitar preocupar-se pel valor comercial de l'assaig, que no permet guanyar massa diners, però que pot aportar prestigi intel·lectual a l'editorial que hi aposta. D'altra banda, es pregunta per la possible «caducitat de l'assaig», presagiada ja per Joan Fuster, davant la decadència mencionada del llibre i de la premsa periòdica. Aquesta afecta encara més els assagistes catalans, que han de competir, en un mercat fragmentat, amb el castellà com a llengua dominant en tots els àmbits. Amb tot, l'assaig actual compta encara amb figures de gran èxit en diverses llengües com Marina Garcés, Irene Vallejo o Mary Beard, que semblen assegurar la continuïtat del gènere i les possibilitats de l'assagista de seguir exercint la seua funció social.

Per la seua banda, *Primera lliçó sobre el teatre*, de Ramon X. Rosselló, es presenta com una versió breu, senzilla i actualitzada del manual *Anàlisi de l'obra teatral*, del mateix autor, de 2011. Rosselló no necessita dedicar tantes pàgines a la definició del teatre com López-Pampló, ja que, a diferència de l'assaig, aquest compta amb una llarga tradició històrica i crítica que es remunta a la Grècia dels segles VI i V aC. Per contra, aquesta dilatada trajectòria comporta també l'aparició de múltiples variants, subgèneres i experimentacions teatrals, que l'autor ha de tenir en compte. A més, com hem dit abans, el teatre no és només un gènere literari: és un art espectacular autònom que genera dues «realitats materials diferents i alhora interrelacionades» (Rosselló 2023: 8): l'espectacle i el text-llibre. Per a l'autor, el teatre, com a art espectacular, es diferencia

d'altres disciplines pel seu caràcter col·lectiu, en el procés creador i comunicatiu de l'obra; pels canals amb què és percebut, visual i auditiu alhora; pel seu desenvolupament espacial, l'escenari, i per la seua temporalitat, la durada.

Amb tot, l'investigador centra la seua anàlisi en el teatre anomenat *de sala*, deixant de banda altres variants com el *teatre de carrer*, i es concentra específicament en el *teatre de text* destinat a un públic adult i representat per actors. A continuació, ofereix un breu recorregut històric d'aquest tipus de teatre que, com també apuntava López-Pampló en el cas de l'assaig, ha de ser necessàriament parcial, ja que es veu condicionat pel context cultural occidental del qual l'estudiós forma part. Així, una altra coincidència amb el llibre sobre l'assaig és la preocupació pel paper que històricament les dones han tingut en la matèria tractada. Com bé recorda Rosselló, en el cas del teatre, aquestes fins i tot foren excloses de la interpretació en certs períodes històrics com l'Anglaterra de Shakespeare.

Una vegada esmentats els canvis que ha sofert el teatre al llarg de la història, l'autor se centra en el procés de la comunicació teatral, del qual realitza un esquema que en considera tant la dimensió espectacular com la literària i les seues interrelacions. En aquest esquema, es mencionen conceptes com el d'*emissor teatral*, el qual molt poques vegades es correspon a un únic subjecte, sinó a un conjunt d'agents —l'autor, el director, els intèrprets, etc.— que conformen un equip artístic més gran.

Pel que fa als elements espectaculars del teatre, l'autor destaca tant els tipus d'espais més comuns, com la durada de les obres. Paral·lelament, revisa els components expressius no textuals que el configuren: l'escenografia, la il·luminació, el so, la música, les projeccions audiovisuals, el cos, el vestuari, la perruqueria, el maquillatge, la màscara, els accessoris i el moviment —apartat al qual dedica més extensió per a examinar aspectes rellevants com la gestualitat o la mímica. No obstant això, l'atenció de l'investigador se centra en la *paraula*, la qual analitza a través d'una tipologia de les diverses formes de parlaments i acotacions, que exemplifica amb citacions d'obres de la literatura catalana de diverses èpoques.

Com López-Pampló, Rosselló estableix també uns paràmetres —en aquest cas quatre «bases»— per a l'anàlisi de l'obra teatral: el teatre com a interacció entre una obra i uns receptors; com a discurs de ficció; com a mostració d'una història, i com a discurs sobre el món i sobre el teatre mateix. D'aquesta manera, l'investigador comenta les possibles obres que hi presenten peculiaritats o excepcions, com el text *Plany en la mort d'Enric Ribera*, de Rodolf Sirera, que basa el seu discurs en la imitació d'unes formes musicals.

Aquestes bases d'anàlisi s'apliquen al concepte d'*acció*: «el conjunt, major o menor, de modificacions, aparicions i desaparicions que tenen lloc en l'esdevenir

d'una obra» (109). En l'apartat dedicat a l'*acció*, Rosselló reflexiona, entre altres coses, sobre l'estructura de l'obra teatral, la seua divisió en seqüències (actes o escenes) o la importància de les alteracions en la durada i l'ordre del discurs. També dona especial importància als personatges i a la descripció del temps i l'espai.

En compte de finalitzar el volum amb una conclusió, com en el cas del llibre sobre l'assaig, l'investigador el tanca presentant un esquema pràctic d'anàlisi, que consisteix en un itinerari de cinc blocs intercanviables i ampliables en funció de les característiques particulars del text a analitzar: la interacció entre l'obra i els receptors; la construcció (o no) de l'obra com un relat de ficció; l'anàlisi de l'acció; la construcció dels personatges, i les qüestions generals del text com el model teatral o la dimensió ideològica. És una llàstima que l'autor no pose en pràctica el model en aquest volum, segurament per manca d'espai, però ens remet al manual citat de 2011, on el podem trobar aplicat a un altre text de Sirera, *El verí del teatre*.

De totes dues obres convé destacar la selecció bibliogràfica final, dividida en estudis sobre la matèria i les obres literàries citades, la qual ens permet continuar la recerca, així com ampliar les nostres lectures assagístiques i teatrals a partir dels exemples proposats. L'índex analític també resulta molt útil per a aclarir conceptes o per a retornar més endavant al volum i centrar-nos en els aspectes de la investigació que ens hagen semblat més interessants. En aquest sentit, els dos llibres poden funcionar com a manuals o diccionaris de consulta habitual.

La solidesa teòrica de tots dos estudis demostra el grau d'especialització d'ambdós autors, sense que en cap dels dos casos la lectura es faça feixuga o difícil d'entendre. A més, el fet que López-Pampló i Rosselló compartisquen referents en la investigació, com Genette, fa que la seua lectura es complemente perfectament.

Comptat i debatut, aquestes dues primeres lliçons aconsegueixen el seu propòsit. D'una banda, conviden a la lectura, la difusió i l'anàlisi sobre l'assaig i el teatre, i d'una altra, inciten a reflexions importants sobre el paper i el valor que han tingut, tenen i poden tenir en el futur aquestes dues formes tan representatives de la nostra literatura.

XAVIER HERNÀNDEZ-I-GARCIA

Universitat de València

xavier.hernandez@uv.es

ORCID: 0000-0003-3304-2429